

УДК 737.3:94(477)«1917/1921»

ГОЛИШ Григорій Михайлович,
кандидат істор. наук, доцент, директор
наукової бібліотеки ім. М. Максимовича
Черкаського національного університету
ім. Богдана Хмельницького
e-mail: GolishG@ukr.net

ЛИСИЦЯ Лариса Григорівна,
кандидат істор. наук, доцент кафедри
археології та спеціальних галузей
історичної науки
Черкаського національного університету
ім. Богдана Хмельницького
e-mail: lorlus@ukr.net

БОНІСТИЧНА СПАДЩИНА ТА НАМІРИ МОНЕТНОЇ РЕГАЛІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ УРЯДІВ ДОБИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 рр.

У статті на основі оприлюднених документів та боністичних джерел з'ясовано особливості грошового обігу доби Української революції 1917–1921 р. Проаналізовано емісії грошових знаків національними урядами України та наміри монетної регалії, визначено набутки й об'єктивні труднощі цих процесів.

Ключові слова: бони, монети, банкнота, емісія, монетна регалія, емітент, грошовий знак, грошовий обіг, карбованець, гривня, шаг.

Постановка проблеми. Українська революція 1917–1921 рр. викликала до життя цікаві явища грошового обігу, найзнаменнішим із яких було його глибоке реформування, введення національної валюти урядом УНР та подальша емісія банкнот незалежної держави. Актуальність визначеної в цьому дослідженні проблеми визначається динамізмом минулих та сьогоденних процесів грошового господарства в Україні, можливостями використання історичного досвіду, нагромадженого в цій царині століття тому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Означена тема знайшла певне висвітлення в новітній історичній літературі. Особливо слід виділити фундаментальне видання «Гроші в Україні» (керівник авторського колективу М. Дмитрієнко) [1]. Поряд зі своєю самодостатністю як глибоке дослідження історії національного грошового обігу, ця книга містить у своїй структурі чимало відповідних документів, датованих добою Української революції. До питань особливостей фінансових процесів революційних часів зверталися також І. Г. Ветров і М. Виговський [2], С. Кульчицький [3], В. Ющенко і В. Панченко [4], Р. Тхоржевський [5], Р. Шуст [6] та один із авторів цієї розвідки [7]. Однак окремі сегменти вказаної теми залишилися недостатньо вивченими.

Виходячи з означеного, **метою** запропонованої статті є на основі оприлюднених документів та боністичних джерел проаналізувати особливості грошового обігу в добу Української революції 1917–1921 р., охарактеризувати боністичну спадщину національних урядів та основні вектори намірів монетної регалії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спочатку Українська Центральна Рада не ставила питання введення національної валюти і лише стрімка зміна політичної ситуації восени 1917 р. висунула перед проголошеною в листопаді молодією Українською Народною Республікою нагальну необхідність утвердження своєї фінансової самостійності. Господарська руїна, викликана світовою війною, перервала традиційні економічні зв'язки між українськими губерніями та Росією й спричинила гостру фінансову кризу. Восени 1917 р. на грошовому ринку України спостерігалася велика строкатість: в обігу були царські кредитки, знаки Тимчасового уряду та всілякі грошові

сурогати. Дошкуляв грошовий голод, який особливо загострився після остаточного розриву Центральної Ради з Тимчасовим урядом і припиненням постачання грошової маси в Україну. Тому для обслуговування ринку довелося вдаватися до використання заміників грошей у вигляді білетів Держказначейства, чеків і купонів Держбанку, облігацій воєнних позик 1914, 1915, 1916 років та т. з. «позик волі» 1917 р. [8, 145]. Населення України з недовірою ставилося до знецінених російських грошей та сурогатних аналогів і тому окремі міські громади налагодили випуск своїх власних грошових знаків (наприклад, в Одесі, Житомирі, Єлисаветграді та інших містах). Вказані обставини та особливо прихід до влади в Росії більшовиків, які вороже сприймали українську державність, змушувала уряд УНР робити рішучі кроки у справі декларування фінансово-економічного суверенітету України, радикального реформування грошової системи [7, 142].

Відразу після проголошення Третього універсалу УЦР у керівництва УНР визріла думка про необхідність уведення власної національної валюти. При цьому усвідомлюючи значущість такої грошової метаморфози, українські лідери поряд з вирішенням нормативнотворчих завдань опікувалися й підготовкою громадської думки до цих назрілих фінансових реформ. Так, 1 грудня 1917 р. на черговому засіданні Генерального секретаріату УНР було зацентовано увагу на доцільності популяризації ідеї впровадження українських грошей у матеріалах масової періодики та через видання спеціальних брошур [9, 144]. Наступного дня на урядовому засіданні було заслухано відповідну доповідь Генерального секретаря М. Ткаченка й затверджено текст легенд на майбутніх українських грошах, якими мали стати карбованці (мова тоді йшла про 3-карбованцеву купюру) [10, 145]. Щодо вибору саме такої назви базової грошової одиниці національної валюти, то це було пов'язано з народною традицією називати рублі Російської імперії, а також деякі європейські гроші карбованцями через наявність на їхніх гуртах насічок – «карбів» [7, 118]. Важлива роль у проведенні майбутньої реформи відводилася Головній Скарбниці УНР, а тому 9 грудня було ухвалено Закон, який чітко визначав завдання і функції цієї структури [11, 145–146].

Уже 19 грудня 1917 р. (1 січня 1918 р. за новим стилем) Українська Центральна рада ухвалила Тимчасовий закон, яким передбачався випуск державних кредитових білетів УНР. Основною грошовою одиницею ставав карбованець, що містив 17,424 долі (за вміщеною легендою – «щирого») золота і поділявся на 200 шагів. До речі, грошовий термін «шаг» узвичаївся в соціумі ще з XVII ст. для позначення спочатку дрібних монет Речі Посполитої, а згодом і напівкопійкових номіналів Російської імперії. Підкреслювалася безумовна конвертованість національної валюти (обіг нарівні із золотою монетою), можливість її взаємного обміну із російськими грошима. У ст. 1 Закону говорилося про те, що до утворення золотовалютних резервів національна валюта забезпечується природними багатствами та майном республіками – її надрами, лісами, залізницями й прибутками [12, 146]. Ця реформа мала уніфікувати й стабілізувати грошовий обіг в УНР, створити фінансову основу її економічної самостійності.

Першою ластівкою української національної валюти став державний кредитовий білет номіналом 100 крб., випущений 5 січня 1918 р. (23 грудня – за старим стилем) і названий у народі «горпинкою» (за специфічний орнамент у стилі українського бароко) або «кульженкою» (за прізвищем власника друкарні В. Кульженка). На загал було випущено цих грошей на чималу суму – 5,5 млн. крб. Ця купюра мала певну захищеність у вигляді водяного знаку, на її реверсі було вміщено зображення тризуба як малого герба УНР і позначена дата: «року 1917». Дизайн цієї грошової одиниці блискуче виконав відомий художник Г. Нарбут. До речі, на реверсах українських грошей вміщено позначення номіналів не лише українською, але й російською, польською та єврейською (іврит) мовами, що переконливо свідчило про толерантне ставлення української влади до національних меншин України [13, 148].

Поява перших українських грошей викликала велику радість у народних колах. Один із свідків тих доленосних подій писав: «Плакали від радості, молилися, цілували свої гроші... «Нові гроші» з образами не царів і царських відзнак, а селян і пшениці, додавали певності й віри у тривкість нового життя» [14].

19 січня 1918 р. УЦР ухвалила закон, згідно з яким в обіг випускалися кредитові білети на загальну суму 500 млн крб., з великим набором номіналів: 10, 25, 50, 100, 250, і 1000 крб. Варто підкреслити, що українська валюта за вартістю приблизно відповідала російським рублям [3, 6].

Втім загострення політичної ситуації, захоплення російсько-більшовицькими військами Києва ускладнювало емісію українських грошей, а тому їх спостерігався їх гострий дефіцит. Це змусило уряд УНР іти на крайні заходи – дозвіл емісії місцевих серій. Наприклад, 14 лютого 1918 р. Рада Народних Міністрів дозволила м. Житомиру видавати власні бони за умови подачі їх легенд винятково державною мовою та вміщення на аверсах позначення «УНР» [15, 147].

Уряд УНР продовжував самостійну фінансову політику й після повернення до Києва навесні 1918 р. Згідно із Законом Центральної Ради від 1 березня 1918 р. «Про грошову одиницю, биття монет та друк Державних кредитових Білетів» базовою грошовою одиницею стала гривня. Рішення про запровадження цієї грошової одиниці було прийнято на пропозицію М. С. Грушевського й мало підкреслювати спадкоємність традицій національного грошового обігу, започаткованого ще в період Київської Русі. Ця ідея в Голови УЦР виникла ще наприкінці 1917 року і в своїй статті «Про монетну українську одиницю» він зокрема писав: «Як же назвати нашу нову українську одиницю? У нас була тільки одна наша власна, історична, державна монетна система – це рахунок на «гривни», і я думаю, що творячи свою власну монетну систему під теперішню хвилю, найбільш натуральним буде повернутися до цієї старої назви, приложивши і до нової монетної одиниці – півкарбованця» [16, 147].

Гривня містила 8,712 долі чистого золота, дорівнювала півкарбованцю й 100 шагам. Це означало остаточне встановлення децимальної лічильної системи. Отже, відтоді в УНР одночасно перебували в обігу дві національні грошові одиниці: карбованець і гривня.

Закон передбачав і випуск монет різних номіналів і типів. Зокрема, декларувалося карбування золотої 20-гривневої монет, яка мала містити у своїй іконографії портрет Т. Г. Шевченка; зображення малого герба – тризуба та монограму «УНР». На срібній монеті в 1 гривню планувалося подати назву номіналу, рік і місце випуску (Київ). Передбачався й випуск дрібних монет номіналами 1, 2, 5, 10, 20, 50 шагів з недорогоцінного металу (його мав визначити міністр фінансів) [17, 147].

Лідерами УНР вживалися й заходи щодо налагодження національного монетокарбування й відкриття з цією метою монетного двору (а в перспективі – й банкотно-монетної фабрики) у центрі м. Київ. Так, газета «Нова рада» на початку квітня 1918 р. повідомляла, що з м. Лейпціг (Німеччина) невдовзі має прибути обладнання для української монетарні, яке було закуплено урядом у тамтешніх фірм [18]. Проте в силу цілої низки історичних обставин та через неймовірну трудомісткість і затратність налагодження монетокарбувальних технологій, а також через відсутність золотого запасу уряд УНР ні тоді, ні в подальшому, так і не зумів налагодити карбування монет, тому все це залишилося лише декларацією намірів.

Відсутність в обігу розмінних металевих монет породжувала значні незручності, тому за прикладом російської влади були випущені паперові шаги-марки номіналами 1, 2, 4, 6, 10, 20, 30, 40 та 50 шагів (згідно із Законом Центральної Ради від 18 квітня 1918 р. «Про випуск розмінних марок державної скарбниці»). Вони містили на звороті характерний текст: «Ходять нарівні з дзвінкою монетою» і з'явилися в обігу вже за Гетьманату в липні 1918 р. [19, 150].

Центральна Рада (як згодом і гетьманський уряд) змушена була враховувати тогочасний підокупаційний статус УНР, а відтак – погоджувати свою фінансову політику

з австро-німецькою владою. Свідченням цього стала ціла низка нормативно-правових актів та договорів, зокрема й про тимчасове введення в обіг німецьких окупаційних грошових знаків («остмарок»), легалізацію в Україні німецьких та австрійських номіналів [20, 148]. Встановлювалися й пропорції конвертованості валют: один український карбованець відповідав 1,5 німецької марки, 2 окупаційним маркам і 2 австрійським кронам [21].

За Гетьманату вдалося дещо впорядкувати украї розхитану фінансову систему України. На загал виявлено понад 50 різного роду документів (законів, нормативних актів, описів, доповідних записок, епістолярію) з проблем грошового обігу в державі, що переконливо засвідчує досить пильну увагу П. Скоропадського та його соратників до цієї доленосної сфери функціонування держави [22].

Чи не найвагомим досягненням Гетьмана й уряду Ф. Лизогуба було запровадження в обіг задекларованих УЦР українських гривень. Враховуючи неможливість налагодження національного випуску бонів, гетьманський уряд уже 27 травня 1918 р. уклав договір з Державною друкарнею м. Берлін про виготовлення гривень номіналами 50, 100, 200 й 1000 грн. на загальну суму в 1 млрд. грн. [23, 157]. Утім у Німеччині зі зрозумілих причин зволікали з виконанням замовлення і перші партії українських грошей надійшли до Києва у броньованих вагонах лише у вересні 1918 р. Згодом було налагоджено випуск 2-гривневої купюри, яка була доволі популярною серед загалу [24, 172–173], а також 10 грн. [25, 173]. Емітувалися й карбованці, зокрема, номіналом у 10, 50 і 100 крб. Інфляція набирала обертів, і гетьманський уряд приступив до випуску купюр великих номіналів у 2000 гривень та 1000 крб. (з позначенням у легенді «Українська держава») [26]. Дизайн тогочасних українських бонів розробили уже згаданий Г. Нарбут, а також Г. Золотов, В. Кричевський та І. Мозалевський, А. Серeda та ін. Українські грошові знаки постають як витвір граверного мистецтва, вони виготовлялися на папері високої якості, а більші їх номінали супроводжувалися водяними знаками.

Досить рішучу й послідовну фінансову політику проводила Директорія УНР. Після активних дискусій в уряді міністр фінансів Б. Мартос таки переконав у нагальній необхідності проведення грошової реформи. Згідно із Законом від 4 січня 1919 р. єдиними законними засобами платежу залишалися гривня й український карбованець, усі інші грошові знаки мали бути вилучені з обігу [27, 196]. Встановлювалися жорсткі терміни обміну російських грошових знаків на українські: до 31 січня за пропорцією 1:1 (1 рубль=1 крб.), а з 31 січня до 15 лютого вже за зниженим курсом: рубль обмінювався на 0,75 крб. [7, 144].

З метою створення золотого запасу було видано декрет про негайну здачу населенням золота й срібла до Державного банку. У розпорядження міністерства фінансів були передані пам'ятники російським царям, вони мали бути використані після переплавки як сировина для карбування монет. Грошова реформа проводилася успішно, і її перші плоди виявилися в симптомах фінансової стабілізації. Втім січнева реформа не виконала, та й не могла виконати з огляду на об'єктивні обставини, всіх своїх завдань. Адже історія відвела Директорії занадто мало часу для реалізації її планів: наступ більшовицьких військ змусив український уряд залишити Київ. Емісія українських паперових грошей була на деякий час продовжена у Кам'янці-Подільському, Тернополі та Станіславі.

У похідному стані було емітовано грошові знаки номіналами 5, 10, 25, 100 і 250 крб. а в березні 1919 р. було довипущено в обіг банкноти гетьманових емісій. Через брак фарби і паперу якість купюр знижувалася, позаяк вони по суті виготовлялися кустарним способом. Відтак серед народу поширювалися жартівливі назви українських грошей. Так, 250 крб. називали «канарейками» за превалювання жовтої барви, а 100 крб. – «ті, що з китайцем», або ж «богданівками» чи «гетьманками» (портрет Б. Хмельницького) Найгіршою з усіх випущених в Україні банкнотою вважають емітований Експедицією

Заготівлі Державних Паперів у Станіславі грошовий знак номіналом 5 грн. на неякісному папері сірого кольору та ще й з помилкою в легенді: «пять гивень» [2, 92].

Після ухвали Акту злуки УНР та ЗУНР Директорія вживала заходів задля забезпечення грошової соборності України. Свідченням цього є прийняття 4 квітня 1919 р. Українською Національною Радою закону «Про введення в обіг гривень і карбованців в ЗО УНР». Вказаним законом встановлювалася й пропорція між обіговими грошовими одиницями: 1 крб=2 грн=2 кронам (поширені на західноукраїнських теренах) [28, 202].

Утім заходи національних урядів не могли зарадити тому хаосу, який охопив грошовий обіг України. На територіях, які контролювали більшовики, ходили знецінені радзнаки, у південних районах України, а деякий час і на більших її обширах розповсюдилися грошові знаки білогвардійського уряду Денікіна. Випускали свої гроші махновці, окремі міста і навіть монастирі. Український грошовий ринок містив і чимало царських грошей, «думок», «керенок» і різноманітних грошових сурогатів.

Різнобарвна гама валют перебувала в обігу на землях Західної та Південної України. У залежності від перебігу історичних подій у південних та західноукраїнських регіонах були обіговими найрізноманітніші за номіналом та назвами іноземні знаки: австрійські та угорські крони, польські марки, румунські леї, французькі франки, англійські фунти, грецькі драхми, німецькі «рейхсбанкноти» та ін. На території Криму в обігу знаходилися грошові знаки кримського крайового уряду Сулькевича [7, 144–145].

Спостерігалася й фінансова диверсія з боку більшовицької Росії. Так, ще під час першої радянсько-української війни більшовицькі війська захопили в Одесі кліше банкнот номіналом 50 українським карбованців, і використали його для випуску грошей на окупованих територіях. Під час наступу проти Директорії більшовики вивезли в Москву кліше банкноти в 10 гривень й налагодили їх випуск з метою розхитування фінансової системи УНР. Ці фальшиві більшовицькі знаки відрізнялись від українських лише тоном кольору [29].

Після заключення Варшавської угоди та тимчасової окупації Правобережної України польськими військами уряд УНР мусив погоджувати свою фінансову політику з Польщею. Зокрема, було встановлено обмінний курс між гривнею та польською маркою (1 п. м.=10 гривням), легалізовано обіг останніх на українських теренах, домовлено про емісію гривень і карбованців у Варшаві тощо. Саме в польській столиці й було проведено останню емісію українських грошей – 1000 карбованців [30, 217–219].

Усього ж в період Української революції було випущено 24 види українських грошових знаків на суму 19,5 млрд. гривень [7, 144]. Загибель УНР і початок її екзильної доби спричинила припинення обігу національної валюти як фінансового репрезентанта української державності. На більшості території України запанувала радянська грошова система, а західноукраїнські землі були включені в орбіту грошового обігу чужоземних держав – Польщі, Чехословаччини і Румунії.

Висновки. Таким чином, доба Українською революції ознаменувалася доволі глибокими метаморфозами грошового обігу, найпомітнішою з яких стало запровадження національної валюти у карбованцевій та гривневій іпостасях. Всі українські уряди часів революції тримали грошове господарство в зоні найпильнішої уваги, усвідомлюючи його доленосне значення для державотворення. Чимало з грошових процесів 1917–1921 рр. відзначалися феноменальністю й відсутністю аналогів у світовій боністичній практиці. В силу об'єктивних причин грошові знаки випускалися лише в паперовому вигляді, а наміри монетної регалії виявилися лише декларативними.

З огляду на теоретичну та практичну значущість означена в цьому дослідженні тема потребує подальшого вивчення на основі залучення нових документальних, боністичних і нумізматичних джерел.

Література

1. Гроші в Україні : факти і док. / М. Дмитрієнко, В. Ющенко, В. Литвин, Л. Яковлева. – Київ : ARS Ukraine, 1998. – 454 с. : іл.
2. Ветров І. Національні грошові знаки України 1917–1920 рр. / І. Ветров, М. Виговський // Київська старовина. – 1993. – №1. – С. 88–93.
3. Кульчицький С. Перші українські гривні / С. Кульчицький // Історія України. – 1998. – №10. – С. 6.
4. Ющенко В. Історія української гривні / В. Ющенко, В. Панченко. – Київ, 1999. – 96 с. : іл.
5. Тхоржевський Р. Нариси історії грошей в Україні. – Тернопіль: Видавництво Карп'юка, 1999. – 240 с.
6. Шуст Р. Розбудова монетно-грошового господарства в роки Української революції (1917 – 1921 рр.) / Р. Шуст // Шуст Р. Нумізматики: історія грошового обігу та монетної справи в Україні : навч. посіб. – Київ, 2007. – С. 237–266.
7. Голиш Г. М. Особливості грошового обігу в 1917–1921 рр. / Г. М. Голиш // Голиш Г. М. Основи нумізматики : навч. посіб. : 2-ге вид, доп. і випр. – Черкаси, 2006. –С. 142–148.
8. Обов'язкова постанова Генерального секретаріату «Про введення в обіг білетів, зобов'язань попередніх років та купонів у зв'язку з нестачею в Україні дрібних кредитових грошей» // Гроші в Україні. – С. 145.
9. Із протоколу засідання Генерального Секретаріату про популяризацію ідей щодо впровадження української валюти і держпозики // Гроші в Україні. – С. 144.
10. Із протоколу засідання Генерального Секретаріату про текст написання на державних кредитових білетах Української Народної Республіки // Гроші в Україні. – С. 145.
11. Закон Центральної ради УНР «Про завдання і функції Головної Скарбниці УНР» // Гроші в Україні. – С. 145–146.
12. Тимчасовий закон про випуск державних кредитових білетів Української Народної Республіки // Гроші в Україні. – С. 146.
13. Проект додаткового Закону УЦР «Про друк державних кредитових білетів» // Гроші в Україні. – С. 148.
14. Стара Україна. – 1929. – №5. – С. 198.
15. Витяг з протоколу засідання Ради Народних Міністрів «Про дозвіл м. Житомиру видати власні бони» // Гроші в Україні. – С. 147–148.
16. Грушевський М. С. Про монетну українську одиницю [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://docs.google.com/viewer?url/> / М. С. Грушевський. – Назва з екрану. – 1918 р.
17. Закон Української Центральної Ради «Про грошову одиницю, биття монет та друк Державних кредитових Білетів» // Гроші в Україні. – С. 147.
18. Нова рада. – 1918. – 4 квітня. – № 49.
19. Закон Української Центральної Ради «Про випуск розмінних марок державної скарбниці» // Гроші в Україні. – С. 150.
20. Повідомлення Кредитової канцелярії «Про тимчасове введення в обіг німецьких окупаційних грошових знаків, випущених німцями в окупованих ними землях» // Гроші в Україні. – С. 148.
21. Нова рада. – 1918. – 10 квітня. – № 54.
22. Підраховано авт.
23. Договір між урядом П. Скоропадського і Державною друкарнею м. Берлін «Про виготовлення державних кредитових знаків для Української держави» // Гроші в Україні. – С. 157.
24. Опис державного кредитового білета в 2 гривні зразка 1918 р. // Гроші в Україні. – С. 172–173.
25. Опис державного кредитового білета в 10 гривень зразка 1918 р. // Гроші в Україні. – С. 173.
26. Приватна колекція Г. М. Голиша.
27. Закон Директорії УНР «Про українську грошову одиницю» // Гроші в Україні. – С. 196.
28. Закон Української Національної Ради «Про введення в обіг гривень і карбованців в ЗО УНР» // Гроші в Україні. – С. 202.
29. Історія української гривні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/>. – Назва з екрану.
30. Доповідна записка Варшавської дипломатичної місії «Про встановлення курсу гривні по відношенню до польської марки» // Гроші в Україні. – С. 217–219.

References

1. Dmytrienko, M., Yushchenko, V. Lytvyn, V. & Yakovleva L. (1998). Money in Ukraine: *Facts and Documents*. Kyiv: ARS Ukraine, 454 p.: il. (in Ukr.)
2. Vietrov, I. & Vyhovskiy, M. (1993). National Currency of Ukraine 1917–1920. *Kyivska starovyna, № 1, 88-93* (in Ukr.)
3. Kulchitskyi, S. (1998). The First Ukrainian Hryvnia's. *History of Ukraine. № 10, 6* (in Ukr.)
4. Yushchenko, V. & Panchenko V. (1999). History of Ukrainian Hryvnia. Kyiv, 96 : il (in Ukr.)
5. Tkhorzhevskiy, R. (1999). Essays on the History of Money in Ukraine. – Ternopil: Vydavnytstvo Karpiuka. (in Ukr.)
6. Shust, R. (2007). The Development of Currency and Minting System during the Ukrainian Revolution (1917–1921). *Numismatics: The History of Currency Circulation and Monetary Business in Ukraine: a handbook*. – Kyiv, 237-266 (in Ukr.)

7. Holysh, H. M. (2006). The Peculiarities of Currency Circulation in 1917–1921. *The Basics of Numismatics: a handbook. 2nd ed. Corrected and enlarged.* Cherkasy, 142-148 (in Ukr.)
8. A Mandatory Decree of the General Secretariat «On the issuance of banknotes, liabilities of the previous years and coupons due to the lack of small credit money in Ukraine». *Money in Ukraine, 145* (in Ukr.)
9. From the protocol of the General Secretariat meeting on popularization of the ideas concerning introduction of Ukrainian currency and state loans. *Money in Ukraine, 144* (in Ukr.)
10. From the protocol of the General Secretariat meeting on the text to be printed on state bank notes of the Ukrainian People's Republic. *Money in Ukraine, 145* (in Ukr.)
11. Act of the Central Council of the Ukrainian People's Republic «On the tasks and functions of the Ukrainian People's Republic's State Treasury». *Money in Ukraine, 145-146* (in Ukr.)
12. Temporary act on issuance of the state bank notes of the Ukrainian People's Republic. *Money in Ukraine, 146* (in Ukr.)
13. Draft of the additional law of the Ukrainian Central Council «On issuance of the state bank notes». *Money in Ukraine, 148* (in Ukr.)
14. Stara Ukraina (1929). № 5, 198 (in Ukr.)
15. Extract from the protocol of the Council of People's Ministers meeting «On permitting Zhytomyr city to issue its own bonds». *Money in Ukraine, 147-148* (in Ukr.)
16. Hryshevskiy, M. S. On the Ukrainian Coin of Account [Electronic source]. Access mode: [https://docs.google.com/viewer?url / M. S. Hryshevskiy](https://docs.google.com/viewer?url/M.S.Hryshevskiy). Screen title (in Ukr.)
17. Act of the Ukrainian Central Council «On the currency, coinage and issuance of the state bank notes». *Money in Ukraine, 147* (in Ukr.)
18. Nova Rada (1918). April 4, № 49 (in Ukr.)
19. Act of the Ukrainian Central Council «On issuance of the exchange marks of the State Treasury». *Money in Ukraine, 150* (in Ukr.)
20. Notice of the Credit Office «On temporary issuance of the German occupational currency, issued by the Germans in occupied lands». *Money in Ukraine, 148* (in Ukr.)
21. Nova Rada (1918). April 10, № 54 (in Ukr.)
22. Counted by the author (in Ukr.)
23. Treaty between the P. Skoropadskiy government and State Publishing House in Berlin «On issuance of the state bank notes for the Ukrainian State». *Money in Ukraine, 157* (in Ukr.)
24. Description of the state bank note of 2 hryvnia's issued in 1918. *Money in Ukraine, 172-173* (in Ukr.)
25. Description of the state bank note of 10 hryvnia's issued in 1918. *Money in Ukraine, 173* (in Ukr.)
26. Private collection of H. M. Holysh (in Ukr.)
27. Act of the Ukrainian People's Republic Directory «On the Ukrainian state currency». *Money in Ukraine, 196* (in Ukr.)
28. Act of the Ukrainian National Council «On issuance of the hryvnia's and karbovantsi in the Western Ukrainian People's Republic». *Money in Ukraine, 202* (in Ukr.)
29. History of the Ukrainian Hryvnia [Electronic source]. Access mode: <https://uk.wikipedia.org/wiki>. – Screen title (in Ukr.)
30. Memorandum of the Warsaw Diplomatic Mission «On establishing the exchange rate between the hryvnia and Polish mark». *Money in Ukraine, 217-219* (in Ukr.)

GOLYSH Grygoriy Mykhaylovych,

Cand. Sc. (History), Associate Professor, Director of M. Maksymovych Research Library of Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy,
e-mail: GolishG@ukr.net

LYSYTSYA Larysa Grygorivna,

Cand. Sc. (History), Senior Lecturer in Archeology and Specialized Historical Studies
e-mail: lorlus@ukr.net

BONISTIC LEGACY AND THE INTENDED INTRODUCTION OF COINAGE REGALITY BY THE NATIONAL GOVERNMENTS DURING THE UKRAINIAN REVOLUTION OF 1917–1921

Abstract

Introduction The production and issue of banknotes by the national governments during the Ukrainian Revolution is one of the important understudied problems of the twentieth century Ukrainian history. Its relevance is determined by the dynamics of the past and modern currency circulation processes in Ukraine and the practical potential of applying the past century's historical experience in this field.

Purpose The purpose of the current article is to analyze the peculiarities of the currency circulation during the Ukrainian Revolution (1917–1921) based on the published and bonistic sources,

while providing a systematic overview of the bonistic legacy of the national governments of this period as well as their intentions to introduce coinage regality.

Results Based on the empiric data and a legal regulatory framework analysis, the author has attempted to reconstruct the financial reform process and money creation by the Ukrainian People's Republic, Hetmanate and Directory governments and find out what difficulties they faced and what the achievements were. He identified the main characteristic of the national currency and the reasons, which prevented the intended introduction of coinage regality.

Originality The bonistic legacy of the national governments of the Ukrainian Revolution period and their intentions to introduce coinage regality have been comprehensively analyzed in conjunction with the historical circumstances of the turbulent revolutionary times.

Conclusion Despite the unfavorable conditions, the national governments of the Ukrainian Revolution period have acquired a truly unique experience of financial reform in an independent state, which virtually cannot be compared to any other case in the global bonistic and numismatic practice. This topic needs further elaboration and offers huge gnoseological perspectives.

Key words: bon (bon pour), coins, banknotes, money creation, banknotes production, coinage regality, issuer, currency, currency circulation, financial reform, karbovanets, hryvnia, shah.

Надійшла до редакції 01.05. 2017
Затверджена до друку 10. 05. 2017

УДК 94 (477.46) «1917/1921» (075.8)

МЕЛЬНИЧЕНКО Василь Миколайович,
кандидат історичних наук, професор
кафедри археології та спеціальних галузей
історичної науки Черкаського національного
університету ім. Богдана Хмельницького,
e-mail: krz_crk@ukr.net

ПОДІЇ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 рр. НА ЧЕРКАЩИНІ В МЕМУАРАХ ДЕРЖАВНИХ І ВІЙСЬКОВИХ ДІЯЧІВ

У статті розкривається роль мемуарних джерел у з'ясуванні регіональних особливостей подій Української революції 1917–1921 рр. На основі залучення мемуарів державних і військових діячів УНР і Гетьманату висвітлюється перебіг революційних подій на Черкащині – одному із регіонів розгортання національно-визвольної боротьби за українську державність.

Ключові слова: мемуари, революція, джерело, Черкащина.

Постановка проблеми. Важливою складовою джерельної бази досліджень подій Української революції 1917–1921 рр. є мемуарні свідчення їх безпосередніх учасників, які ще до закінчення визвольної боротьби почали з'являтися в еміграції. Динамічний перебіг революційних процесів 1917–1921 рр., позначених перемогами і поразками, умови емігрантського життя стали сприятливим середовищем для створення значного масиву спогадів сучасників про ще свіжі в пам'яті тогочасні події в Україні.

Особливого значення набули мемуари державних і військових діячів Української Народної Республіки та Гетьманату, в яких крізь призму особистісного сприйняття відображені явища, події і постаті доби Української революції. Актуалізує проблему й те, що, незважаючи на певний суб'єктивізм і політичні уподобання, спогади учасників і очевидців тих подій містять чимало інформації, особистих вражень і спостережень, які відсутні в архівних документах і матеріалах періодичних видань.

У цьому контексті не менш важливе значення мемуари мають для дослідження регіональних особливостей подій революції. Сповна це відноситься і до Черкащини, яка у 1917–1921 рр. була одним із регіонів розгортання національно-визвольної боротьби за